Pârvu Boerescu

A CAFTI, CALTABOŞ, CHIUL
NOTE ETIMOLOGICE ŞI LEXICALE

A CAFT*I*
(CAFTAN[3], A CĂFTĂNI[2], FRAIER, (BANI) GRUP[2], GRUBĂ, A TURNA[(3)])

Verbul *a cafti* „a lovi, a bate (până la sânge)" este un element de argou a cărui origine a rămas până acum discutabilă. În perioada interbelică, făcea parte din „limbajul mahalalelor", aşa cum preciza Valentin Gr. Chelaru, în „Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide", vol. IV (1937), p. 102, 114.

P. Ciureanu pare să fi fost primul cercetător care a înregistrat, în vol. II (1935) al aceleiaşi publicaţii (p. 205), cuvântul *a cafti*, pe care l-a auzit în vorbirea unui interlop din portul Constanţei. Cele două citate ale acestui autor, reproduse adesea mai târziu, sunt: „*i-am caftit una"* (cf. „*i-am cardit*[1] *o palmă*", cf. *i-am ars/ tras una* etc.), apoi „*l-au turnat şi l-au caftit fraierii în grubă*". Această propoziţie ar merita mai multă atenţie, deoarece fiecare cuvânt, în afară de *a cafti*, are un sens argotic diferit de ceea ce cunoaştem din limba curentă. Vom reveni asupra acestor detalii. Val. Gr. Chelaru mai făcea o precizare (*ibidem*): *a cafti* este sinonim cu alţi termeni de argou: *a bombarda* „a bate" – *l-am bombardat oleacă* „i-am cărat câţiva pumni", *a atinge la bilă* „a lovi la cap", *a boţi* „a bate". (Vezi şi *a bumbăci* etc.)

Un lucru cu totul remarcabil, autorii citaţi, inclusiv comentatorii mai avizaţi ai acestora, Iorgu Iordan şi Al. Graur au lăsat verbul *a cafti* fără vreo explicaţie etimologică.

În lexicografia românească, primul dicţionar care înregistrează cuvântul este DLRM (1958), care procedează la fel, lăsându-l fără etimologie. Fără să existe vreo referire într-un studiu anterior, odată cu apariţia DEX-ului (1975) apare şi etimologia preluată de toate dicţionarele ulterioare: „ţig. *cafti*" *(kafti!)*. Au mai trecut 35 de ani până când Rodica Zafiu a publicat cel mai important studiu despre argoul românesc: *101 cuvinte argotice* (Humanitas, 2010). Constatarea autoarei (p. 121) este extrem de simplă şi de categorică: în niciun dicţionar al limbii rromanì şi în niciun studiu despre cuvintele româneşti împrumutate din această limbă nu se găseşte verbul

[1] Verbul *a cardi*, „a lovi, a da o lovitură", „probabil de origine ţigănească", a fost dat de P. Ciureanu (*ibidem*) ca sinonim cu *a cafti.*

LR, LXV, nr. 3, p. 363–386, Bucureşti, 2016

BDD-A25723 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:16:14 UTC)

a cafti. Este de mirare că nimeni nu a avut în acest timp curiozitatea să facă o cât de mică investigaţie printre conaţionalii noştri romi care vorbesc curent limba maternă, ca să afle adevărul[2]...

Rodica Zafiu (*op. cit.*, p. 121) recunoaşte că „originea verbului nu este deloc clară". În consecinţă, autoarea încearcă să-i dea o explicaţie pe terenul limbii române, pornind de la expresia *a lua un caftan* „a lua bătaie", care ar proveni printr-o metaforă ironică din *caftan* (< tc.) „veşmânt de ceremonie lung până la călcâie, semn distinctiv al rangului boieresc al celui care îl purta", respectiv din verbul derivat *a căftăni* „a investi pe cineva cu rangul de boier la curtea domnească". Mai departe (*ibidem*): „Sensul metaforic al verbului *a căftăni* şi sensul de bază al verbului *a cafti* sunt deci echivalente; rămâne totuşi problematică diferenţa dintre forme, care nu poate fi explicată în mod foarte convingător". Într-adevăr, soluţia sugerată, scurtarea verbului *a căftăni* prin falsă analiză, în care *-ăni* ar fi fost luat drept sufix, „rămâne o simplă ipoteză, cu destule semne de întrebare", după spusele autoarei înseşi. *Caftan* şi *a căftăni* erau totuşi cuvinte prea bine cunoscute, mai ales într-o epocă mai veche, încât este greu de crezut că un vorbitor român nativ şi-ar fi putut închipui că verbul *a căftăni* se poate segmenta într-o rădăcină **căft-*, cu dublul înţeles de „caftan boieresc" şi de „bătaie", şi un sufix *-ăni*, de unde ar fi provenit verbul „scurtat" *a *cafti*. O evoluţie fonetică de la *a *căfti* la *a cafti* ar fi problematică, iar metafora ironică invocată rămâne o presupunere lipsită de acoperire, câtă vreme „limbajul mahalalelor" nu era în contact direct cu limbajul curţii domneşti şi cu cel al protipendadei. Ar mai trebui să arătăm că aşa-zisa „lovire peste spate" menţionată în MDA, I, p. 413, ca sens secundar al verbului *a căftăni*, nu putea avea înţelesul de „bătaie" în ceremonialul curţii domneşti, ci doar pe acela de atingere uşoară, ca semn de felicitare sau de încurajare din partea domnitorului. Acelaşi gest subzistă şi în prezent în cazul unei îmbrăţişări prieteneşti, semnificând admiraţie, încurajare, compasiune etc.

Dacă examinăm expresiile *na şi ţie un caftan!* (rar) „bătaie, trânteală" (cf. Scriban, SDLR, p. 216), precum şi *a lua un caftan* (cf. Zafiu, *op. cit.* p. 121), o presupunere mai firească ar fi aceea că substantivul derivat *cafteală* a devenit *caftan*[2] prin schimbare de sufix, sub influenţa celorlalte cuvinte de argou care includ sufixul *-an*, de exemplu *barosan, bulan, cioran, crăcan, molan, muian* etc., ceea ce nu exclude însă legătura ironică stabilită de vorbitori între *caftan*[3] „cafteală" şi *caftan*[1] „veşmânt boieresc", mai ales dacă bătaia ar fi fost însoţită de punerea unui sac peste capul celui „caftit". Derivatele *a căftăni*[2] „a bate" şi *caftangiu*[2] „bătăuş" sunt ulterioare apariţiei lui *caftan*[3], întrucât ele nu au fost înregistrate în aceeaşi epocă de A. Scriban, alături de acesta din urmă. Vezi şi E. Suciu, IT, II, 137, în

[2] Ca dovadă că o asemenea investigaţie ar fi fost profitabilă, iată experimentul pe care l-am făcut nu demult, întâmplător, vizitând un târg de artizanat şi având ocazia să aud câteva persoane care conversau în rromanì: cu gândul la cele citite, am întrebat dacă le era cunoscut cuvântul *cafti*. Răspunsul dat imediat a fost afirmativ, dar cu precizarea: „nu este al nostru"!

BDD-A25723 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:16:14 UTC)

opinia căruia *caftan* din locuţiunea *a lua un caftan* „a lua o bătaie”, *caftangiu* „bătăuş” şi *căftăni* „a lovi, a bate” au dezvoltat aceste semnificaţii după verbul *a cafti* „a bate”.

Mai aproape de adevăr a fost Al. Ciorănescu (CDER nr. 1275), care spunea despre a *cafti*: «nu ştim dacă are vreo legătură cu mr. [= ar.] *mi cähtescu* „mor (de râs)”». Intuiţia autorului era excelentă, deoarece în lipsa oricărui cuvânt asemănător ca înţeles, cu rădăcina *caft-*, din limbile aflate în contact cu româna, soluţia era să apelăm la analogia cu numeroasele cuvinte româneşti de origine slavă, turcă etc., în care *f* românesc a înlocuit un *h* mai vechi: *vârf* < v.sl. *vrŭhŭ*, *raft* < tc. *raht*, *baftă* < ţig. *baxt*, cf. tc. *baht* etc.

Al. Ciorănescu nu a avut la dispoziţie dicţionarul-tezaur al dialectului aromân, de Tache Papahagi, apărut ulterior, în care, la p. 325, sunt exemplificate sensurile cuvântului aromânesc *(mi) cähtescu, cähtii, cähtire, cähtit*: 1) „a râde cu hohote, a leşina râzând [a se prăpădi de râs]”, 2) „a(-l) leşina (pe cineva)”, 3) „a distruge, a zdrobi”. Din punct de vedere etimologic, acest verb s-ar explica prin contaminarea între tc. *qahqaha* [*kahkaha*] „hohot de râs” şi alb. *kahtít* „sgusciare, sbucciare noci” [a scoate din coajă, a dezghioca; a descoji, a sparge nucile] (DDA).

Unul dintre citatele date de T. Papahagi ne sună foarte familiar: *cähtíşĭ fičĭórĭl'i... cu vearga*, adică „i-ai leşinat pe copii *bătându-i* [*s.n.*, *P.B.*]... cu varga”. În acest context, ni se pare că singurul etimon al cuvântului aromânesc este verbul alb. *kahtít*/ *kahtís* „a curăţa de coajă, a dezghioca (nuci, alune, migdale etc.)”, existent şi în *Dicţionarul albanez-român* de Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu (Polirom, 2003, p. 433). Vecinătatea aromânilor fârşiroţi şi macedoneni cu albanezii explică atât posibilitatea împrumutului cât şi evoluţia de sens de la *kahtít* „a sparge nucile”, din albaneză, la *cähtíre* „a-l bate pe cineva până leşină”, din aromână.

Aceeaşi evoluţie semantică este semnalată şi în argoul din România Vechiului Regat, unde cuvântul *a cafti* este împrumutat fără îndoială din limba albaneză, anume din verbul alb. *cahtít*. Pentru a explica fenomenul, trebuie să reamintim cele spuse când am dat etimologia cuvântului *şpagă* < alb. *shpagë* „despăgubire, amendă, răsplată” (în LR, LXII, 2013, nr. 1, p. 8–11): «Împrumutul în limba română a fost făcut prin vorbitorii de limbă albaneză stabiliţi în Principatele Române, cunoscuţi în special sub numele de *arnăuţi* (< tc. *arnavut* „albanez”)... În toată perioada fanariotă, „arnăuţii” constituiţi în corpuri militare aveau nu numai atribuţiile gărzii domneşti, dar şi pe cele ale jandarmeriei (sub numele de *poteraşi*), precum şi pe cele ale poliţiei (*agiei*)... Se poate presupune că numărul albanezilor nativi care au servit în trupele de arnăuţi era destul de important, ţinând seama de marele prestigiu militar de care se bucurau albanezii în Imperiul Otoman». La cele spuse anterior adăugăm acum faptul că însuşi numele de „arnăut”, împreună cu uniforma acestuia, care coincidea cu costumul naţional al războinicilor din munţii Albaniei, dovedeşte cu prisosinţă preeminenţa şi importanţa pe care albanezii nativi o aveau în raport cu ceilalţi mercenari balcanici care slujeau în diversele trupe de „arnăuţi” ale administraţiei domniilor fanariote din Principatele Române.

BDD-A25723 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:16:14 UTC)

Intrarea verbului *a cafti* în „limbajul mahalalelor” s-a petrecut, probabil, spre sfârşitul epocii fanariote, cel mai târziu la începutul secolului al XIX-lea. În acea vreme, la fel ca aproape pretutindeni în aceeaşi epocă, arnăuţii *agiei* (poliţiei) foloseau drept principal mijloc de obţinere a mărturisirilor de la delincvenţi *cafteala* – bătaia, dusă uneori la extrem, până la sânge sau până la leşin. „Dezghiocarea” arestaţilor urmărea, cel puţin în principiu, extragerea „miezului cel bun”, adică descoperirea adevărului despre fărădelegile care erau puse pe seama celor suspecţi. O confirmare indirectă a acestei specialităţi a slujbaşilor *agiei*, în mare parte arnăuţi albanofoni, o reprezintă propoziţia citată la începutul articolului nostru: „*l-au turnat şi l-au caftit fraierii în grubă*”.

Cercetând glosarele de argou mai vechi, vom constata că *a turna* avea în perioada interbelică şi un alt sens argotic decât cel curent astăzi, cel de „a pârî, a denunţa, a face o delaţiune” (cf. Zafiu, *op. cit.*, p. 296). Al. Vasiliu citează în articolul său – *Din argoul nostru* (în revista „Grai şi suflet”, VII, 1937, p. 128) – verbul *a turna*, care însemna „a prinde, a aresta”, cu exemplul *m-a turnat cu fapt*, adică „m-a prins asupra faptului”. *A turna* se poate interpreta în contextul dat prin „a arunca pe cineva în arestul poliţiei”, iar dacă ţinem seama de faptul că celulele în care erau închişi deţinuţii se găseau de multe ori în „beciul” secţiei de poliţie, *a turna* devine echivalentul acţiunii de a „arunca la beci”, ca eufemism blând-ironic.

Cu această ocazie remarcăm folosirea în propoziţia citată mai sus a substantivului *grubă*, la care iarăşi nu mai regăsim sensurile argotice discutate de Rodica Zafiu (*op. cit.* p. 197–199): „grămadă, mulţime de bani” *bani grubă* etc. În exemplul nostru, locul unde a fost *turnat* şi *caftit* interlopul în cauză este chiar *gruba*, ca variantă a *hrubei*, respectiv *beciul* poliţiei. Într-adevăr, sensul originar al cuvântului *grubă* este cel de „groapă”, intrat în română fie direct din germ. *Grube*, fie din idiş, poate şi din poloneză, iar *hrubă*, din ucraineană.

Sensul „grămadă de bani” al *grubei* s-ar explica destul de uşor prin faptul că sacii cu bani erau de multe ori îngropaţi de către hoţi în locuri numai de ei ştiute, pentru a nu fi prinşi cu banii furaţi asupra lor. De asemenea, se poate presupune o contaminare între *grubă* „groapă (cu bani îngropaţi)” şi (înv.) *grop* (< it. *groppo*), *grup* (< ngr. *γροῦπος*) „sac sigilat pentru transportul banilor expediaţi prin poştă dintr-o localitate într-alta”, echivalentul din secolul al XIX-lea al mandatului poştal modern. Locuţiunile *bani grup* şi *bani în grop* aveau exact acelaşi înţeles, anume banii, în monede de argint sau de aur, introduşi în săculeţele numite „grop” sau „grup”, care urmau să fie trimişi prin poştă.

În sfârşit, faptul că respectivul interlop, din propoziţia argotică discutată până acum, a fost *turnat* şi *caftit* în *grubă* de „*fraieri*” pune o altă problemă etimologică: cine erau *fraierii?* În contextul dat, singurul răspuns verosimil este acela că „fraierii” erau chiar agenţii de poliţie. Acest înţeles neobişnuit necesită însă o explicaţie mai detaliată.

La origine, *Freier*, în limba germană, probabil şi în idiş, însemna iniţial „tânăr *liber* de orice alte obligaţii”, „flăcău bun de însurat”, apoi „peţitor”, „pretendent”

BDD-A25723 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:16:14 UTC)

(la o cerere în căsătorie), cf. germ. *Freierei* „cerere în căsătorie”. Verbul german *freien* are acelaşi sens: „a cere în căsătorie”, iar expresia germ. *nach Geld freien* se traduce prin „a umbla după zestre”, de unde se poate deduce că germ. *Freier* putea fi şi „vânătorul de zestre”. Vezi totuşi explicaţiile lui Al. Graur din BL, XIV, 1946. p. 108, din care rezultă că *Freier* a dobândit şi în germană sensul de *fraier*, adică de „om corect, fără nicio şansă la jocurile de noroc trucate”, în argoul trişorilor.

Cuvântul *fraier* a intrat în argou nu numai în română, ci şi în rusă şi în alte limbi slave. În rusă, cuvântul se pare că a fost preluat din argoul portului Odessa, unde clienţii caselor de prostituţie erau numiţi *fraieri*, victime potenţiale ale proxeneţilor şi ale altor profitori. Alte amănunte despre istoria acestui cuvânt pot fi găsite la Rodica Zafiu, *op. cit.* p. 204–205 şi la Dan Alexe, *op. cit.*, p. 191. De remarcat, totuşi, că în limba rusă s-au păstrat şi sensurile aparent pozitive ale *fraierului*: „logodnic” sau „om îmbrăcat elegant” („fante”), inclusiv „om cu parale”, iar cu sens negativ, în perioada sovietică, denumirea de *fraier* (*фраер*) – în acest caz un infractor lipsit de abilitate – s-a transferat mai ales asupra unor membri ai nomenclaturii partidului comunist sau ai aparatului de stat („апаратчики”), care s-au îmbogăţit pe căi necinstite şi care au fost condamnaţi la închisoare, pentru „ţepele” date sau „şpăgile” luate. Din acest motiv, în limba rusă a apărut proverbul foarte răspândit *жадность фраера сгубила* „lăcomia l-a pierdut/l-a înfundat pe *fraier*”[3].

În orice caz, sensul curent al *fraierului* din limba română este acela de „om uşor de păcălit, uşor de tras pe sfoară”, „omul naiv, prost”. În conflictul permanent dintre „şmecheri” şi „fraieri”, în lumea interlopă, din punctul de vedere al infractorilor experimentaţi, omul legii putea fi inclus adesea printre „fraieri”, atâta vreme cât acesta nu era în stare să-i prindă pe toţi cei care încălcau legea. Din acelaşi punct de vedere, din cel al „şmecherului”, „prinderea hoţului” nu era decât un „accident”, o greşeală a hoţului şi nu un merit al poliţistului. Credem că utilizarea învechită a termenului „fraier” pentru agenţii poliţiei se poate justifica în acest fel, în contextul prezentat mai sus.

Revenind la verbul *a cafti* şi la etimologia sa albaneză, arnăuţească, mai rămân câteva chestiuni neclarificate. Prima ar fi: unde a apărut metafora: „a dezghioca”, „a sparge nucile etc.” → „a-i da cuiva o bătaie (soră cu moartea)”. Ea trebuie să fi apărut mai întâi în albaneză, foarte probabil într-un argou albanez, dispărut după ce albanezii şi-au pierdut rolul de jandarmi în Imperiul Otoman. Faptul că aromâna şi dacoromâna au împrumutat verbul albanez numai cu sensul său metaforic pare să se explice în acest mod.

În subsidiar, ar trebui să arătăm calea prin care cuvântul albanez s-a transmis de la arnăuţi la români, întrucât există nenumărate dovezi că trupele de arnăuţi aveau o compoziţie etnică eterogenă, incluzând practic toate popoarele balcanice. În această privinţă, credem că arnăuţii, indiferent de naţionalitate, au învăţat şi

[3] Cf. Википедия, Викисловарь, *Блатной словарь* // http://www.sayruss.narod.ru/, *Краткий словарь криминала, блатной жаргон* // http://www.aferizm.ru/index.htm etc.

BDD-A25723 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:16:14 UTC)

cunoşteau bine limba ţării sau a locului unde se găseau, dacoromâna, respectiv aromâna. Având preeminenţa în aceste trupe de arnăuţi, este posibil ca albanofonii să fi impus celorlalţi „arnăuţi”, de alte origini, un jargon comun, limitat la un mic număr de cuvinte albaneze deosebit de expresive, dintre care *a cafti*, *chiul* şi *şpagă* au avut, probabil, cea mai intensă circulaţie[4], fiind transmise apoi, sub o formă degradată semantic, limbajului colocvial românesc. Putem presupune, de exemplu, că atunci când un „arnăut” ameninţa pe cineva cu bătaia, nu i-ar fi zis prezumtivului infractor: *dacă nu mărturiseşti, te bat*, ci i-ar fi spus, mai probabil: *dacă nu mărturiseşti, te caftesc!* Împricinatul învăţa argoul pe pielea lui, după metoda *Wörter und Strafen* (cuvinte şi pedepse)[5].

În consecinţă, putem afirma că termenii argotici *a cafti*, *chiul* şi *şpagă* sunt o componentă semnificativă a unui filon etimologic încă insuficient explorat (vezi, mai jos, şi etimologia cuvântului *chiul*), anume acela al influenţei limbii albaneze asupra limbii române colocviale, pe filiera relaţiilor dintre arnăuţii domniei sau ai boierilor şi populaţia săracă a mahalalelor oraşelor şi târgurilor din Moldova şi din Ţara Românească. Transformarea acestor cuvinte de origine albaneză în cuvinte româneşti de argou nu a avut, în mod cert, o conotaţie etnică, ci doar una istorică şi socială, determinată de relaţiile politice, economice şi sociale existente la sfârşitul epocii fanariote.

Caftí, din alb. (arn.) *kahtít.*
Caftan[3] ← *caftealã*, *cafti*, cf. *molan* etc., cf. *caftan*[1].
Căftăní[2] ← *caftan*[2], cf. *caftí*.
(Bani) grup[2] ← *(bani în) grop*/ *grup* + *(bani în) grubă.*
Fraier, din germ., idiş, rus. etc. *Freier (фраер)*.
Grubă, din germ. *Grube*, pol. *gruba* etc., cf. *hrubă*.

CALTABOŞ

Caltaboşul este un *cârnaţ* (< lat. **carnācius* „de carne” < lat. *carō, carnis* „carne”), un produs tradiţional românesc preparat în casă, după tăierea porcului, la Crăciun sau la alte praznice. Umplutura caltaboşului se poate face din măruntaiele porcului, din ficat, rinichi, inimă, plămâni, splină, şorici, grăsime şi slănină, inclusiv din carne tocată, cu adaos de mei, păsat, ori orez, ceapă, sare şi diverse condimente etc.

[4] Este posibil ca *skandenberg* sau *skanderbeg* (pop.) „întrecere de forţă a braţelor (arm-wrestling)” să fi fost derivat din numele eroului albanez Gjergj Kastrioti Skanderbeg (cf. Rodica Zafiu, *Păcatele limbii*, în „România literară” nr. 26/2002, ap. Irina Arapi, 2016, p. 15), dacă a făcut parte din acelaşi jargon al „*arnăuţilor*”, transmis limbii române.

[5] Cf. *Wörter und Sachen* „cuvinte şi lucruri”. Vezi, în sensul dat de noi, fr. *travailler*, sp. *trabajar* „a munci”, verbe moştenite din lat. pop. **tripaliāre* „a chinui, a schingiui” < lat. *tripālium* „instrument de tortură (format din trei pari), destinat sclavilor” etc.

BDD-A25723 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:16:14 UTC)

Specificul caltaboşului este acela că este mai gros decât alţi cârnaţi confecţionaţi cu aceeaşi ocazie, deoarece întreaga compoziţie, tocată mărunt, la care se mai adaugă uneori puţină zeamă din fiertura capului de porc, este încărcată în *intestinul gros* al porcului, după care caltaboşul se fierbe bine în apă cu sare, conservându-se astfel pentru un timp destul de îndelungat, în frigul iernii.

Reţetele de preparare a caltaboşului pot fi cât se poate diverse, în funcţie de tradiţiile locului sau de preferinţele fiecărei gospodării în parte, elementul invariabil al tuturor reţetelor rămânând însă „recipientul": *intestinul gros* al porcului! (Vezi şi sinonimul *chişcă* „intestin gros la porc" şi „un fel de caltaboş", cf. DELR. II/1, p. 219.)

Variantele fonetice ale acestui cuvânt larg răspândit în toată ţara sunt numeroase: *cartaboş, cartaboj, cărtaboş, cârtaboş, caltaborş, catalboş, cardaboş, cardaboj, galdaboş, gâldăbaş, gâldăbaj* etc. Ceea ce ne dă de gândit în privinţa acestor variante este elementul lor aparent cel mai stabil: *-boş*, cu sensul regional: „intestin gros [al porcului]", care s-ar explica destul de firesc printr-un singular refăcut din *boaşe*, cf. DA, I/1, 587. Vom reveni asupra acestui amănunt.

Caltaboşul are drept sinonim regional, neliterar, pe *câlbaş* (var.: *calbaş, călbaş*, *călbaşă, gâlbaş* etc.), a cărui formă de singular cu *-ş* este probabil refăcută după pl. *câlbaşi*. *Câlbaş* a fost împrumutat din limbile învecinate, mai puţin probabil din rus. *kalbasa* = *колбасá* „cârnat/caltaboş" (DEX), ci mai curând din bg. *kolbás*[6] „cârnaţi", *kolbási* „cârnăţării", de asemenea din magh. *kolbász* „cârnat".

Pe urmele lui A. Cihac (DÉDR, 44)[7], August Scriban (SDLR, 213) atribuia cuvintelor citate s.v. *calbaş*, inclusiv cuvântului *caltaboş*/*cartaboş*, acelaşi etimon îndepărtat: v. sl. *klŭbasa* „cârnat", deşi H. Tiktin scria cu convingere despre etimologia lui *caltaboş*: „hat mit ksl. *klubasa* «Wurst» wohl kaum etwas zu thun" [este extrem de greu de crezut că ar avea vreo legătură cu v.sl. *klubasa*] (TDRG, 268).

În *Dicţionarul Academiei* (DA I/II, 1, 1914, 54–55), pe lângă constatarea perpetuată cu mici excepţii în toate dicţionarele explicative ulterioare: „etimologia necunoscută", sunt date spre comparaţie forma românească *gâldăbaş* (despre care nu se spune că ar fi o variantă fonetică a lui *caltaboş*), alături de alb. *gardumbëzi* „maţe umplute" şi n.-grec. *γαρδούμια* „maţe de viţel", care nu au de fapt nicio relevanţă în cazul cuvântului românesc. Mai interesantă este părerea că, asupra variantelor lui *caltaboş* s-ar fi exercitat influenţa cuvintelor *câlbaş*, *cârnaţ* şi *boaşe*.

În virtutea existenţei unui *mainstream* în etimologia românească, în favoarea înrudirii dintre *câlbaş* şi *caltaboş* pe baza sinonimiei celor două cuvinte, doamna

[6] Variantele bg. *kalbasa*, cf. DA, sau bg. *kălbasa*, cf. DELR, II, 128, nu aparţin limbii bulgare literare. Echivalentul bulgar al *caltaboşului* este *кървавúца* [kărvavíţa], cf. DR-B, 1962.

[7] „**Cartaboş**, s., (sans doute pour *calabaş*), s. boudin; cfr. *vsl.* klŭbasa *farcimen*, *nsl.* klobasa, *pol.* kiełbasa, *russ*. kalbasa, kolbasa, *cr. serb.* kobašica, *lit.* kilbasas, *magy.* kolbász *saucisse*; (cfr. *magy.* kartifiol, de l'*all. dial.* karviol = *it. cavol fiore* choux-fleurs.)" [CDED, 44].

BDD-A25723 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:16:14 UTC)

Iulia Mărgărit ne-a oferit (în LR, 2014, 1, p. 13–22[8]) un model de evoluție fonetică de la *câlbaş* la *caltaboş*, pe care îl rezumăm după DELR, II/1, p. 23: «din *călbaş* (= *câlbaş*) „caltaboş" + *baş* (< tc.) „de cea mai bună calitate" > **călbabaş, *calbabaş* > **căldabaş, *caldabaş* prin disimilare (cf. *găldăbaş, găldăbaj*) > **caldaboş* (cf. *cardaboş, galdaboş*) > *caltaboş*».

Fără îndoială, modelul citat este susținut la fiecare pas al ipoteticei sale evoluții fonetice prin analogii cât se poate de reale. Totuşi, rămân câteva semne de întrebare. În legătură cu forma *cocoş-baş* „cocoşul care – auzind *toaca din cer* – cântă *cel dintâi*, înaintea celorlalți cocoşi" (cf. HEM, 2663), în care elementul de compunere *baş* apare postpus, de ce aceasta este mult mai rară decât formele cu elementul de compunere antepus, de exemplu: *baş-bazá* „bragă de cea mai bună calitate", *baş-rachiu* „rachiu de cea mai bună calitate" etc.? Aici trebuie însă să observăm că braga şi rachiul erau băuturi comercializate adesea şi în trecutul mai îndepărtat, având calități diferențiate în funcție de preț. Înainte de epoca industrială, *caltaboşii* erau însă un produs casnic nedestinat comercializării, iar calitatea acestora era apreciată în casa fiecăruia, fără să existe o apreciere structurată la nivelul comunității, în tot satul. De aceea ne întrebăm: de ce ar fi fost necesară adăugarea unui element de compunere turcesc, dacă se putea spune mai firesc: *un călbaş bun (de tot)?* Ori, ca apreciere: *Măi, câtu-i de bun! Tare-i bun!* etc.

Chiar dacă elementul de compunere *baş-* putea să fie ataşat în orice poziție, ce nevoie ar fi avut vorbitorul unui grai în care *baş* era cunoscut pentru valoarea sa superlativă să-l adauge d u p ă *călbaş/ calbaş* (forme fonetice relativ rare), pentru a obține un compus atât de neeufonic – **calbaşbáş*, doar ca să fie nevoit să-l simplifice imediat după aceea la **calbabáş*? Trecând mai repede peste disimilările invocate (v. *supra*), rămâne totuşi neclar de ce s-a ajuns de la ***cal*d*ab*a*ş* la ***cal*d*ab*o*ş* şi apoi la *cal*t*ab*o*ş*, cu [d] > [t] (oare de ce?), din moment ce forma cea mai veche a t e s t a t ă este *câr*t*ab*o*ş*?

În altă ordine de idei, dacă cea mai veche atestare este cea din Transilvania (în dicționarul lui T. Corbea, circa 1700), cu *r* în loc de *l* şi cu *â* analogic după *cârnat* (ceea ce presupune existența unui *a* mai vechi), cum este posibil ca elementul de compunere „cel dintâi", „de frunte", „cel mai bun", „cel mai..." etc., de origine turcă otomană, să fi fost exportat peste munți la o epocă atât de veche, de vreme ce însăşi autoarea recunoaşte că cel mai vechi compus cu *baş-* ataşat unui cuvânt românesc este *baş-boier*, atestat abia în anul 1771 (sau 1763, cf. DELR I, 195)?

În sfârşit, este greu de înțeles cum formele al căror element final era *-baş* s-au convertit la formele clar majoritare cu *-boş* numai sub influența unui cuvânt ca *moş* „tobă preparată în cecul porcului", un sens secundar necunoscut majorității vorbitorilor români neaoşi şi cu o circulație restrânsă numai la unele dintre graiurile sudice. Despre influența bilabialei *b* precedente asupra evoluției unui *a* a c c e n t u a t,

[8] În DELR, II/1, trimiterea la paginile articolului Iuliei Mărgărit este eronată: p. 63, în loc de p. 13(–22).

BDD-A25723 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:16:14 UTC)

care ar trebui să devină *o* a c c e n t u a t, trebuie să menționăm că nu există alte cazuri similare. Acestea sunt motivele pentru care păstrăm speranța că încercarea noastră de a găsi o soluție alternativă ar putea în cele din urmă să se dovedească utilă, deşi etimologia criticată mai sus va beneficia de mai multă notorietate, prin includerea ei în DELR, vol. II, partea I.

Vom observa mai întâi că termenii generici pentru produsele obținute din tăierea porcului sunt moşteniți din latină sau sunt derivați ai acestora: *carnea, capul, urechile, sângele, grăsimea, lardul* (înlocuit ulterior de *slănină* < v.sl.), *ficatul, stomacul, inima, splina, costița, picioarele, şoriciul, băşica, mațele, cârnații, sângeretele* etc. Nu vedem de ce cuvântul *boş*, singularul refăcut din *boaşe*, cu sensul regional de „intestin gros (al porcului)", nu ar putea fi şi el o formă derivată a unui cuvânt moştenit din latina populară. Etimonul general acceptat al acestuia este lat. vulg. **byrsea* > **borsia*, cu *r* disimilat total ulterior, varianta latină dunăreană a lat. târz. *byrsa, bŭrsa* „mic sac de piele", cf. it., prov., cat. *borsa*, sp. *bolsa* idem etc. (REW^3 1432). Cuvântul latin vulgar moştenit de limbile romanice a fost împrumutat din v. gr. *βύρσα* „piele, burduf".

Evoluția semantică divergentă din limba română se explică prin faptul că o pungă de piele, la modul cel mai generic, este plină sau este destinată să fie umplută. De aici, pe de o parte, sensul de „scrot cu testicule", iar pe de altă parte sensul de „intestin gros" al porcului sacrificat, destinat pregătirii caltaboşului prin segmentarea în bucăți mai scurte, legate mai întâi la un capăt, luând astfel forma unui „sac". Vezi şi sinonimul ***boş**omete* (Olt.) „calta**boş**" (DGS, I, 2009, 118).

Faptul că sensul secund al cuvântului *boş* este prea puțin atestat în scris se datorează fenomenului modern de tabuizare, în special în textele scrise, a cuvintelor cu semnificație „ruşinoasă", indiferent câte alte sensuri secundare „neruşinoase" le-ar avea acestea.

Dificultatea majoră a etimologiei *caltaboşului* este dată de secvența inițială *calta-, carta-* etc., căreia nu i s-a găsit până acum o explicație mulțumitoare. Pentru a rezolva problema, trebuie să pornim de la faptul că în domeniul culinar, anumite propoziții scurte cu o tentă mai mult sau mai puțin hazlie devin cuvinte compuse, formate dintr-un verb la indicativ sau la imperativ şi un substantiv (vezi FCLR, I, p. 103–114). Rezumându-ne la câmpul semantic al „mâncării", la întrebarea: *ce face cutare*? găsim răspunsuri ironice de tipul *îşi papă laptele* (ca bebeluşii), *îl lă mama* (ca pe copiii mici), *este cu caşul la gură* (precum porumbeii tineri), *zgârie brânza* sau *linge blidele*, care au devenit arhicunoscutele porecle *papă-lapte* sau *lămă, mamă,* pentru un om bleg, neajutorat precum copiii mici, *zgârie-brânză* pentru un om zgârcit şi *linge-blide* pentru omul lacom, care trăieşte pe socoteala altora. Cu mai puțină ironie, însă cu o oarecare empatie se poate spune despre cineva lacom: *ce face?* „*Bagă la burdihan*", atât de mult, de se plânge apoi că nu mai poate dormi din pricina *stomacului* prea „*încărcat*". Asemenea expresii sunt consecința observării atente a comportamentului sau a activității celor din jur.

BDD-A25723 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:16:14 UTC)

În preajma sărbătorilor, în veselia care însoţeşte tăierea porcului, se pare că au apărut expresii glumeţe adresate sau aparţinând persoanelor care se ocupau de umplerea caltaboşilor, dintre care una a devenit „proverbială”, pe baza echivocului semantic hazliu reprezentat de cuvântul *boaşă/ boş* (*boş* fiind singularul refăcut din pl. *boaşe*). La întrebarea *ce fac* acele persoane, într-o epocă în care se mai păstra în vorbirea curentă, regional, verbul *a cărca* încă neprefixat[9], răspunsul aşteptat putea fi „*(eu) carc/ (el/ea/ei/ele) carcă*[10] *la boaşe*/ *la boş*”, adică „*încarc/ încarcă* fragmentele de intestin gros ale porcului cu tocătura pregătită”. În tempo rapid, această scurtă propoziţie ar fi sunat „*carc(')la-boş*”, cu grupul consonantic ***-rcl-*** care este destul de greu de pronunţat şi care nu există în alte cuvinte româneşti.

Odată cu imitarea şi cu răspândirea acestei expresii, în paralel cu ieşirea aproape completă din uz a verbului *a **c**ărca* în favoarea lui *a ***înc**ărca* şi în acelaşi timp cu transferul semantic de la acţiune la obiect[11], **ca**rcl**aboş* (< **carc(ă)-la-boş*) a început să sufere transformările fonetice necesare pentru simplificarea grupului amintit.

Primul fenomen a fost cel de acomodare a locului de articulaţie a ocluzivei velare *c* la contextul dental al lichidelor *r* şi *l* învecinate, având ca rezultat înlocuirea lui *c* de cele mai multe ori cu dentala surdă – *t*, sau, mai rar, cu cea sonoră – *d*, din variantele **ca**rtl**aboş*, respectiv **ca**rdl**aboş*. Înlocuirea din aceleaşi motive a lui *c* prin *t* într-un grup triconsonantic se mai întâlneşte, de exemplu, în forma populară *s**tl**ab* < *s**cl**ab* < *slab* (S. Puşcariu, LR, II, p. 157).

Cea de a doua etapă, cea a simplificării grupului de trei consoane din **ca**rtl**aboş*, **ca**rdl**aboş* s-a realizat într-o primă variantă evolutivă prin disimilarea

[9] Vezi în DA (II/1, 567, s.v. *încărca*) citatul dintr-o poezie populară în care apare verbul neprefixat a *cărca*: „*Printre caicèle / Mai în jos de schele, / **Carcă**-mi-se 'ncarcă, / Două-trei sandale* (Teodorescu, P. P. 643). Verbul s-a păstrat şi în aromână: *carcu, cărcare*, alături de *ncarcu, ncărcare* (T. Papahagi, DDA, 858), şi în istroromână: *carcå*, alături de istr. *âncârcå*, cf. *carcâ* „încărcătură” (P. Neiescu, DDI, I, p. 202, 57). Vezi şi expresia *lă-mă, mamă*, care păstrează verbul învechit şi popular *a la*, înlocuit în prezent, în limba curentă, cu forma amplificată *a spăla*.

[10] Eventuala derivare a acestei expresii din două substantive unite printr-o prepoziţie: **carcă* „încărcătură, umplutură”, cf. istr. *carcå* (vezi nota anterioară), cf. it. *carica*, fr. *charge* etc. idem + *la* + *boş* „intestin gros de porc” pare să fie mai puţin probabilă, deoarece ar include un cuvânt neatestat în dacoromână, această variantă derivativă având numai un singur termen de comparaţie, numele topic *Arşiţă-la-Pădureţ*, mai puţin relevant în cazul nostru.

[11] Întâlnit relativ rar în română, dar frecvent în italiană şi franceză, transferul semantic de la acţiune la obiect a fost totuşi semnalat de Rodica Zafiu (*op. cit*., p. 297–300) pentru cuvântul compus *spală-varză*, folosit de Vasile Alexandri cu sensul de „sabie” sau „iatagan”. Deşi pare să fie o adaptare românească a fr. *coupe-choux* „taie-varză” (ironic, despre sabia care ar tăia căpăţânele verzelor în locul capetelor duşmanilor), pentru cine ştie că varza rareori se spală, ci doar se curăţă de cotoare şi de un rând de frunze urâte, a „spăla varza” este un exemplu de acţiune inutilă şi ridicolă, care şi-a transferat înţelesul asupra „sabiei”, sabia fiind, în contextul casnic evocat de Alexandri, un obiect ridicol, o „sperietoare” inutilă în casă, pe timp de pace. De asemenea, Rodica Zafiu (*op. cit.*, p. 240) citează acelaşi transfer semantic în compusele populare de tipul *rupe-gâtu'* sau *băşică-limba*, devenite elemente de argou pentru a denumi „*trotilul*”, băutura alcoolică fabricată de deţinuţii închisorilor din diverse ingrediente, de cele mai multe ori toxice.

BDD-A25723 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:16:14 UTC)

totală a celei de a treia consoane – *l* (vezi şi *j**gl'**eab* > *j**gh**eab*, ibidem), obţinându-se formele mai vechi *ca**rt**aboş* şi *ca**rd**aboş*. Cea de a doua variantă a simplificării grupului *-rtl-* a fost precedată de o metateză a lichidelor: [**rtl**] > [**ltr**], **ca**rtl**aboş* devenind **ca**ltr**aboş*, iar prin eliminarea celei de a doua lichide (cf. *al**t**a* < **al**tr**a* < lat. *altera*), la fel ca în cazul primei variante, s-a ajuns la forma devenită în prezent literară – *ca**lt**aboş*.

Celelalte variante lexicale se pot explica uşor prin simple evoluţii fonetice regionale sau prin contaminări ulterioare: *cârtaboş* < *cartaboş* + *cârnaţ*; *cartaboj* – cu sonorizarea consoanei finale; *car**d**abo**j*** – cf. *car**t**abo**j***; *cărtaboş* – cu primul *a* neaccentuat devenit *ă*; *catalboş* – cu metateza [**-l-t**a-] > [**-ta**l**-**]; *ga**ld**aboş* – cu sonorizarea ocluzivei iniţiale într-o formă contaminată din *ca**l**taboş* + *car**d**aboş*; ***g**âldăbaş, **g**âldăba**j*** – contaminări între *gâlbaş* (= *câlbaş*) şi *galdaboş*, cf. *cardabo**j*** etc. Varianta *caltabo**r**ş* este una dintre dovezile supravieţuirii regionale a variantei cu *r* păstrat: *boarşe* (> sg. **borş* = *boş*) < lat. vulg. **byrsea.* Pentru păstrarea formei mai vechi *boarşe* = *boaşe*, vezi Dumitru Loşonţi, *Certitudini şi ipoteze etimologice* (CIE), 2007, p. 30–31.

Dacă va fi cunoscută mai bine şi dacă va fi totuşi luată în seamă, noua noastră propunere de etimologie a cuvântului *caltaboş* ar avea toate şansele să întrunească sufragiile celor preocupaţi de elucidarea enigmelor care mai persistă încă în istoria cuvintelor limbii române.

Caltaboş, cartaboş ← *carc'la-boş* (*carc(ă)* = încarc(ă), *boş* = maţul gros al porcului).

CHIUL

Al. Graur atrăgea atenţia, în BL, 14, 1946, p. 107, că înţelesul de bază al cuvântului *chiul* este cel de „înşelătorie”, iar expresia *a trage chiulul* înseamnă „a înşela”. Celelalte sensuri date în DELR II/1, p. 223: „sustragerea de la îndeplinirea unei obligaţii”, „subterfugiu” etc. sunt sensuri derivate, apărute ulterior.

Etimologiile turceşti mai vechi sunt dificile fonetic şi insuficiente semantic, de exemplu var. din *chiulaf* < tc. (fam.) *külah* „şmecherie”; *chiulangiu* < tc. *külahğy* SDLR, DA (cf. *külah kapmak* „a înşela făcând şiretlicuri, cf. *külahçı* „om şiret, şarlatan” E. Suciu, IT, 2, 235), ori derivat regresiv din *chiulangiu* < *külhan(a)cı* „slujbaş însărcinat să încălzească baia turcească” (fam.: „petit polisson, fripon, vagabond, coquin”) ŞIO, 2, 118–119, cf. E. Suciu, IT, 2, 227.

Etimologia îmbrăţişată fără reţineri de Al. Graur *(ibidem)*, Th. Hristea (DEX) etc. este expresia fr. *tirer au cul*, cunoscută de la L. Sainéan (Şăineanu), *Langage parisien*, p. 141, tradusă nu tocmai exact prin „a trage chiulul”. Dacă expresia provenea din franceză, forma scrisă trebuia să dea în româneşte *a trage „la cul”* (cu *u*, pentru că *ü* nu este un sunet românesc), iar dacă era preluată după pronunţarea franceză, ar fi sunat „*la chiu*”.

BDD-A25723 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:16:14 UTC)

Ceea ce nu s-a spus despre expresia franceză este amănuntul că face parte din argoul soldățesc, atestat la sfârşitul secolului al XIX-lea (*l'argot des poilus*), şi că este varianta foarte trivială a sinonimului *tirer au flanc* „a se trage la o parte", amândouă având înțelesul de „a lenevi, a încerca mereu să scape de corvezi", cf. „a da *dosul*", „a se trage *îndărăt* de la treabă". Forma *tirer au cul* nu este citată din motive de pudoare nici măcar în micul *Larousse*, astfel că forma s c r i s ă a acestei expresii este cvasiinexistentă în literatura franceză, poate cu excepția câtorva rare atestări în descrieri ale vieții cazone sau ale argoului acesteia. În afară de aceasta, fr. *tirer au flanc* şi *tirer au cul* nu sunt atestate mai devreme de anul 1880 (1887, cf. Dubois, Mitterand, Dauzat, DÉHF, p. 303 etc.), în timp ce rom. *chiul* este atestat în 1868, cf. DELR II/1.

De aceea, etimologia cea mai probabilă a cuvântului *chiul* trebuie căutată în altă parte, mai precis în aceeaşi zonă de unde au provenit cuvintele argotice *a cafti* şi *şpagă*. În albaneză întâlnim cuvântul ***qyl***[1] [kĭül] s.m. (fam.) **1.** „mâncare şi băutură pe gratis, pe spinarea cuiva; chilipir"; **2.** „chiulangiu, chilipirgiu; leneş; ***qyl***[2] adv. (fam.) „pe gratis; pe degeaba, pe nimic"; ***e do qyl*** „o vrea pe degeaba, fără să plătească"; ***qylaxhi*** [kĭülağ*i*] adj. (fam.) (peior.) „chilipirgiu, chiulangiu" (Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicționar albanez-român*, Polirom, 2003, p. 884)[12].

I. L. Caragiale, care era un profund cunoscător al limbajului colocvial românesc şi al argoului bucureştean, a avut prevederea să ne dea o mostră de analiză lexicografică a cuvântului *țal*, în schița cu acelaşi nume: *Țal!...*: „substantiv comun, de genul masculin pentru amândouă sexurile – impiegat comercial sau impiegată comercială; persoană-însărcinată într-un local public de consumațiune cu încasarea plăților de la consumatori"... „Genitiv – chiulurile *Țalului*"... „Dativ [pl.] – *li se trag chiuluri destule şi Țalilor*" (Caragiale, 1909, v. *abr. bibl.*).

Informația prețioasă pe care o desprindem din aceste citate este c o n t e x t u l mai vechi al folosirii cuvântului *chiul*, anume în restaurante sau cârciumi, locuri unde orice consumație trebuia să fie plătită. Deşi sensurile lui *chiul* nu sunt explicate de Caragiale, *chiulurile țalilor* sunt înşelăciunile acestora, fie față de clienții uneori încărcați la plată, fie față de patronul localului, căruia nu i se dădeau toți banii cuveniți. În schimb *chiulurile* care *li se trag țalilor* reprezintă exact înțelesul cuvântului albanez: „mâncare şi băutură pe gratis", atunci când clientul localului „uita" să plătească consumația, ori se tocmea, certându-se, ca să plătească mai puțin decât a consumat.

[12] Dan Alexe (*Dacopatia şi alte rătăciri româneşti*, p. 151–152) a sesizat „raportul de rudenie vizibil" dintre rom. *chiul* şi alb. (popular, argotic) *qyl* „gratis" sau ceva „obținut prin înşelăciune", presupunând în mod just că este vorba despre „un împrumut dinspre albaneză spre română". Trebuie însă să precizăm că rom. *chiulangiu* nu este împrumutat din tc. *külahçi* „şmecher, şarlatan", cum crede autorul, ci este un derivat românesc din *chiul*, cu sufixul *-angiu*, cf. *moftangiu* etc., fenomenul petrecându-se similar şi pe teren albanez: alb. *qylaxhi*, din *qyl* + *-axhi*, cf. *biçikletaxhi*, iar fr. *tirer au cul* nu este un „franțuzism inexistent", ci o expresie trivială din argoul soldățesc francez, fără legătură cu rom. *chiul.*

BDD-A25723 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:16:14 UTC)

Din punct de vedere istoric, cea mai probabilă origine a cuvântului *chiul* se află, la fel ca pentru *a cafti* sau *şpagă*, în „limbajul mahalalelor" din oraşele şi târgurile celor două Principate Române, unde arnăuții, slujbaşii mercenari ai Agiei (ai poliției din timpul regimului fanariot), abuzau probabil de multe ori de puterea lor administrativă pentru a mânca pe gratis în cârciumile şi locantele din acea epocă. Putem compara cele două expresii: *a trage un chef* şi *a trage un chiul*, diferența dintre cele două era în cazul *chiulului* neplata mâncării sau a băuturii, ca urmare a fricii pe care arnăuții Agiei o inspirau cârciumarilor. În cazul arnăuților aflați în slujba marilor boieri ca agenți de pază, *chiulul* putea fi acelaşi, faptul că mâncau gratis pe socoteala stăpânilor, dar „trăgând chiulul" de la oricare altă muncă prestată în mod normal de restul slujbaşilor.

Etimologia cuvântului albanez *qyl* pare să fie tc: *kül bedava* „cu totul pe gratis", ori *kül caba* „cu totul pe nimic/pe degeaba", prin elipsă (cf. Tahir Dizdari, *Fjalori i orjentalizmave në gjuhën shqipe*, s.v.). Adjectivul tc. *kül* „cu totul; întreg, tot, complet" are şi forma amplificată *küllî* „complet, întreg, deplin; tot", iar ca adverb, *külliyen* „în întregime, în totalitate, complet" (A. Baubec, M. Grecu, DT-R, 1979). De aceea, este foarte puțin probabil ca românescul *chiul* să fi provenit direct din turcă, deoarece turcii nu erau locuitori permanenți în Principate, nu se amestecau cu românii în mahalalele târgurilor, iar relațiile financiare dintre autoritățile turceşti şi cele moldo-valahe puteau fi uneori relativ avantajoase sau echitabile pentru români, chiar şi în condițiile monopolului comercial otoman, motiv pentru care s-a păstrat expresia „turcul plătește".

Expresia *a-i trage chiulul cuiva* este sinonimă cu *a-i trage butucul cuiva* (*ap.* Ion Creangă), respectiv *a trage la fit*, cf. DEL, 1985, p. 101, 135, 725, 726, expresii care ar mai necesita unele clarificări etimologice.

Chiul: din alb. (arn.) *qyl*.

BIBLIOGRAFIE

Alexe, *Dacopatia* = Dan Alexe, *Dacopatia şi alte rătăciri româneşti*, Bucureşti, Humanitas, 2015.

Arapi, 2016 = Irina Arapi, *Imaginea lui Gjergj Kastrioti Skanderbeg în literatura veche românească (sec. XVII–XVIII)*, în „Prietenul albanezului/ Miku i shqiptarit", XVI, nr. 175, p. 13–15.

Boerescu, 2013 a = Pârvu Boerescu, *Etimologii:* I. ***şpagă***[1], II. ***şpert***, în LR, LXII, 2013, nr. 1, p. 8–16.

Caragiale, 1909 = I. L. Caragiale, *Ţal!...* în vol. *Schiţe şi amintiri,* II. *Lanţul slăbiciunilor*, B.P.T., Bucureşti, Editura Minerva, 1972, p. 49.

Chelaru, 1937 = Valentin Gr. Chelaru, *Din limbajul mahalalelor*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide", vol. IV (1937), p. 102–131.

Cihac, DÉDR = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, t. II, Francfort s/M – Berlin – Bucureşti, 1879.

Ciorănescu, CDER = Al. Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, Tenerife, Universidad de la Laguna, 1958–1966. (Versiunea românească: *DER. Dicționarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, Saeculum I.O., 2001.)

Ciureanu, 1935 = P. Ciureanu, *Note de argot*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide", vol. II (1935), p. 203–207.

BDD-A25723 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:16:14 UTC)

DA = Academia Română, *Dicţionarul limbii române* (A – De, F – Lojniţă), Bucureşti, Socec şi Sfetea, (1907)–1913–1949.

DÉHF = J. Dubois, H. Mitterand, A. Dauzat, *Dictionnaire étymologique et historique du français*, Larousse [1994].

DEL = Gabriela Duda, Aglaia Gugui, Marie Jeanne Wojcicki *Dicţionarul de expresii şi locuţiuni ale limbii române*, Bucureşti, Editura Albatros, 1985.

DELR, II/1 = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", Marius Sala, Andrei Avram (red. resp.), Cristian Moroianu (resp. vol.), *Dicţionarul etimologic al limbii române (DELR),* Vol. II, Litera C, partea 1, Ca – Cizmă, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2015.

DEX = Academia R. S. România, Institutul de Lingvistică. Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche, *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Editura Academiei, 1975. Supliment, 1988. Ediția a II-a, Univers Enciclopedic, 1996; ediție revăzută şi adăugită, Univers Enciclopedic Gold, 2009.

DG–R = Academia Română, Universitatea Bucureşti, Institutul de Lingvistică; M. Isbăşescu, M. Iliescu (coord.), *Dicţionar german-român*, Editura Academiei, 1989.

DLRM = *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, 1958.

DR-B, 1962 = St. Romanski, St. Ilcev, *Dicţionar romîn-bulgar*, Sofia, Editura Academiei Bulgare de Ştiinţe, 1962.

DT-R, 1979 = Agiemin Baubec, Mitică Grecu, *Dicţionar turc-român*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979.

FCLR, I = Institutul de Lingvistică din Bucureşti, *Formarea cuvintelor în limba română*, Volumul I: acad. Al. Graur, Mioara Avram (red. resp.), Fulvia Ciobanu, Finuţa Hasan, *Compunerea*. Editura Academiei, 1970.

Graur, BL, 1946 = Al Graur, *Notes d'étymologie roumaine*, în Faculté des Lettres de Bucarest, Laboratoire de Phonétique expérimentale, „*Bulletin linguistique*" publié par Al. Rosetti, Paris – Bucureşti, 1946, p. 106–113.

Hasdeu, HEM = B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*. *Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*, I–IV, Bucureşti, Socec, 1887–1893; ed. Gr. Brâncuş, I–III, Bucureşti, Minerva, 1972–1976.

Mărgărit, 2014 = Iulia Mărgărit, *Caltaboş, cartaboş – propunere etimologică*, în LR, LXIII, 2014, nr. 1, p. 13–22.

MDA = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Micul dicţionar academic*, 4 vol., Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2001–2003.

Neiescu, DDI = Petre Neiescu, *Dicţionarul dialectului istroromân*, Bucureşti, Editura Academiei Române, vol. I (A–C), 2011, vol. II (Č–K), 2015.

Papahagi, DDA = Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân*, *general şi etimologic*. Ediția a doua, augmentată. [Bucureşti], Editura Academiei, 1974.

Puşcariu, LR, II = Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. II, *Rostirea*, Bucureşti, Editura Academiei Române, (1959) 1994.

Scriban, SDLR = August Scriban, *Dicţionaru limbiĭ româneştĭ*, Institutu de arte grafice „Presa bună", Iaşĭ, 1939.

REW[3] = W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*. 3. vollständig neu bearbeitete Auflage. Heidelberg, 1935. (7., unveränderte Auflage, 2009.)

Sainéan, *Langage parisien* = Lazare Sainéan (Şăineanu), *Le langage parisien au XIXe siècle*. Facteurs sociaux. Contingents linguistiques. Faits sémantiques. Influences littéraires. Paris, E. de Boccard, éditeur, 1920.

Suciu, IT = Emil Suciu, *Influenţa turcă asupra limbii române.* I. *Studiu monografic.* II, *Dicţionarul cuvintelor româneşti de origine turcă* [SDT], Bucureşti, Editura Academiei Române, 2009, 2010.

ŞIO = Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române*, vol. I (*Introducerea*), vol. II_1 (*Vocabularul*. 1. *Vorbe populare*), vol. II_2 (*Vocabularul*. 2. *Vorbe istorice*, *împrumuturi literare*, *Indice general*, Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp, 1900.

BDD-A25723 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:16:14 UTC)

Tiktin, DRG[1] = H. Tiktin, *Dicţionar român-german*, Bucureşti, Imprimeria Statului, (1895) – 1903–1925.
Topciu R., L.–Melonashi = Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicţionar albanez-român/ Fjalor shqip-rumanisht*, [Iaşi], Polirom, 2003.
Vasiliu, 1937 = Al. Vasiliu, *Din argoul nostru*, în rev. „Grai şi suflet", Bucureşti, Socec & Co, S.A., vol. VII, 1937, p. 95–131.
Zafiu, 2010 = Rodica Zafiu, *101 cuvinte argotice*, Bucureşti, Humanitas, 2010.

A CAFTI, CALTABOŞ, CHIUL
ETYMOLOGICAL AND LEXICAL NOTES

(Abstract)

A CAFTÍ. The Romanian argotic verb *a caftí* 'to larrup, to wallop' does not have any Rroma (Gipsy) origin, being recorded in DEX, MDA, DEXI (etc.) with a non-existent etymon. Romanian *a cafti* and Macedo-Romanian *căhtire* are Albanian loanwords. Albanian **kahtít** 'to shell, to crack etc.' was borrowed by the Romanian argot at the beginning of the 19th century, through the slang of the "arnăuți" – the Albanian mercenaries who have served in the Wallachian and Moldavian military police forces (until 1821), or as bodyguards of the Romanian princes and other rich boyards (until the beginning of the 20th century). The derivatives caftan[3] 'drubbing', a căftăni[2] 'to larrup' are mockingly homonymous with the older Turkish loanwords caftan[1] 'ceremonial (high rank) man's gown', a căftăni[1] 'to confer the title of boyard'. **Caftí: borrowed from Albanian kahtit.**

CALTABOŞ is not quite the same as the English *black-pudding* or the German *Blutwurst*. *Caltaboş* is a traditional home made boiled pork sausage, which consists of minced pork offal contained in pork large intestine sausage casing. The attempt to derive this word from its regional Romanian synonym *câlbaş* (from Slavic or Hungarian) is unlikely, as *boaşă*, pl. *boaşe* (newer singular: *boş*) is the common and the coarse name for a skin casing, atributed to both scrotum (testicles) and pork large intestines (which are traditionally used as sausage casing). Initially, in Old Romanian, a phrase such as *carc(ă) la boş 'I, they stuff/ he, she stuffs the gut casing', or even 'a stuffing of the gut casing' should have gone through normal phonetic alterations, evolving either from *carclaboş through ***cartlaboş** to the Northern Romanian variant **cartaboş**, and later into cârtaboş, or from ***cartlaboş** through a metathesis: *caltraboş and then, by the total dissimilation of the r, to the more common and better known variant **caltaboş**. **Caltaboş/cartaboş: derived of Old Romanian phrase *carc(ă) la boş.**

CHIUL. The colloquial word *chiul* 'take-in, fraud, truancy', used in the phrase *a trage chiulul* 'to take somebody in, to play truant' has no phonetical and historical relation with the French argotic and obscene phrase *tirer au cul* 'to skulk away'. The Albanian colloquial word *qyl* means 'costless food and drink (at one's charge), bargain', also 'hunter for bargains, slacker'. The Albanian derivative *qylaxhi* is identical with the Romanian derivative *chiulangiu*: 'slacker, cheater or swindler'. Albanian *qyl* was borrowed in Romanian similarly to a cafti 'to larrup', or *şpagă* 'bribe', through the slang of the "Arnăuți" – the Albanian mercenaries who have served between the 17th and the 19th centuries in the Wallachian and Moldavian military police forces or as bodyguards of the Romanian rich boyards. **Chiul: borrowed from Albanian qyl.**

Cuvinte-cheie: etimologii, elemente de argou, împrumuturi albaneze recente, substantive derivate din expresii şi locuțiuni, *a cafti*, *boş, caltaboş/cartaboş*, *chiul*.

Keywords: etymologies, argotic terms, newer Albanian lexical borrowings, nouns derived from phrases, *a cafti*, *boş, caltaboş/cartaboş*, *chiul.*

Bucureşti, Şoseaua Iancului nr. 10, apart. 40
pczboerescu@yahoo.com
http://arh.pub.ro/parvu/

BDD-A25723 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:16:14 UTC)